

**УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ПРИМЉЕНО: 12.01.2018.

ОРГ. ЈЕД. 09 БР. 55/18

ИЗВЈЕШТАЈ*о оијени урађене докторске дисертације***I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ**

На 97. сједници, одржаној 13.12.2017. године, Научно-наставно вијеће Филолошког факултета именовало је комисију за оцјену урађене докторске дисертације под насловом *Српски говори околине Шипова* кандидаткиње мр Слађане Цукут у следећем саставу:

Др Драгомир Козомара, доцент на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Специфични језици – српски језик, предсједник;

Др Дијана Џрњак, редовни професор на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Специфични језици – српски језик, члан;

Др Никола Рамић, ванредни професор на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу, ужа научна област Србијска – Савремени српски језик, члан.

- 1) Навести датум и орган који је именовао комисију;
- 2) Навести састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, научно-наставног звања, назива у же научне области за коју је изабран у звање и назива универзитета/факултета/института на којем је члан комисије запослен.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Слађана (Миливоје) Цукут рођена је 8. 4. 1984. године у Дервенти (Босна и Херцеговина).

Постдипломске студије (смјер – Наука о језику) завршила је на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци, а на истом

факултету одбранила је 11. 4. 2013. и магистарски рад под насловом *Говор младих Дервенте*, чиме је стекла научно звање магистар филолошких наука.

Докторску дисертацију пријавила је на Филолошком факултету у Бањој Луци 2014. године.

- 1) Име, име једног родитеља, презиме;
- 2) Датум рођења, општина, држава;
- 3) Назив универзитета и факултета и назив студијског програма академских студија II циклуса, односно послиједипломских магистарских студија и стечено стручно/научно звање;
- 4) Факултет, назив магистарске тезе, научна област и датум одbrane магистарског рада;
- 5) Научна област из које је стечено научно звање магистра наука/академско звање мастерса;
- 6) Година уписа на докторске студије и назив студијског програма.

III УВОДНИ ДИО ОЦЛЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација под насловом *Српски говори околине Шипова* прихваћена је Одлуком Сената Универзитета у Бањој Луци бр. 02/04-3.2369-55/14 од 16. 7. 2014. године.

Садржај

I. УВОД 1
О ТЕРИТОРИЈИ И СТАНОВНИШТВУ 1
ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА 5
НАПОМЕНЕ О ОВОМ РАДУ 7
II. ФОНЕТИКА 10
ВОКАЛИЗАМ 10
Инвентар и дистрибуција 10
Изговор и супституције 14
Форманти вокала <i>u</i> (< <i>o</i>) и отворенијег вокала <i>e</i> (<i>e^a</i>) 21
Вокалске редукције 30
Рефлекси вокала ћ (јат) 37
Вокалске групе 43
Закључци о вокализму 47
КОНСОНАНТИЗАМ 50
Сонанти 50
Фрикативи <i>x</i> и <i>ɸ</i> 56
О осталим фрикативима 61
Плизиви 62
Африкate 65
Јотовања 66
Судбина група <i>-jm-</i> и <i>-jđ-</i> 69
Промјена консонаната <i>k</i> , <i>g</i> и <i>x</i> 73
Група <i>ʃt/ʃh</i> 74
Метатеза 75
Хаплологија 75
Закључци о консонантизму 76
III. АКЦЕНТИ 78
Опште напомене 78
Преношење акцената на проклитике 88
О АКЦЕНТУ РИЈЕЧИ 98
Једносложне именице мушких рода 98
О акценту неких вишесложних именица мушких рода 99
Именице средњег рода 102

Именице женског рода 103
Акценат замјеница 105
Акценат придјева 107
Акценат глагола I Стевановићeve врсте 109
О акценту неких глагола осталих врста 111
Закључци о акцентима 112
IV. МОРФОЛОГИЈА 115
ИМЕНСКЕ РИЈЕЧИ 115
Именице мушких рода 115
Именице средњег рода 118
Именице женског рода 119
Напомене о неким формама именица сва три рода 121
Напомене о граматичком роду појединих именица 122
Замјенице 123
Придјеви 128
Бројеви 130
Закључци о деклинацији 132
ГЛАГОЛИ 135
Прости глаголски облици 135
Инфинитив 135
Имперфекат 135
Презент 136
Аорист 138
Императив 139
Глаголски придјеви 140
Глаголски прилози 141
Сложени глаголски облици 142
Напомене о неким глаголским облицима 144
Закључци о конјугацији 144
ПРИЛОЗИ 146
V. ИЗ СИНТАКСЕ 148
ИЗ СИНТАКСЕ ПАДЕЖА 148
Генитив без приједлога 148
Генитив с приједлозима 150
Датив 151
Акузатив 152
Инструментал 153
Локатив 154
ИЗ СИНТАКСЕ ГЛАГОЛА 156
Напомене о конгруенцији и реду ријечи 159
Закључци о синтакси 159
VI. ЗАВРШНЕ НАПОМЕНЕ 162
VII. ПРИЛОЗИ 164
ИЗ ЛЕКСИКЕ 164
РЈЕЧНИК 166
ТЕКСТОВИ 177
Литература 187
Извори на интернету 194
Биографија 195

Дисертација је написана на 195 страница текста и садржи четири карте, шест спектrogramских приказа, једну табелу, те 97 библиографских јединица. Странице на којима се налазе садржај и резиме на српском и енглеском језику нису нумерисане.

Дисертацију чини следећих седам поглавља:

Увод са целинама О територији и становништву, Досадашња истраживања и Напомене о овом раду;

Фонетика са цјелинама *Вокализам и Консонантизам*;
Акценти са цјелином *О акценту ријечи*;
Морфологија са цјелинама *Именске ријечи, Глаголи и Прилози*;
Из синтаксе са цјелинама *Из синтаксе падежа и Из синтаксе глагола*;
Завршне напомене, у којима су сажети резултати, те
Прилози са цјелинама *Из лексике и Текстови*.

- 1) Наслов докторске дисертације;
- 2) Вријеме и орган који је прихватио тему докторске дисертације
- 3) Садржај докторске дисертације са страничењем;
- 4) Истаји основне податке о докторској дисертацији: обим, број табела, слика, шема, графика, број цитиране литературе и навести поглавља.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Докторска дисертација *Српски говори околине Шипова* описује говор српског становништва на територији (510 км²) која је смјештена у југозападном дијелу Републике Српске и западном дијелу Босне и Херцеговине и обухвата три предионе цјелине – Јањ, Пљеву и Жућу. Шипово се налази на граници два ентитета и представља најисточнији дио западне Босне, а граничи се и са икавским говорима западне Херцеговине, због чега је дијалектолошки несумњиво веома интересантно, али је упркос томе овај микроареал недовољно истраживан.

Дисертација полази од хипотезе о припадности ових говора сјеверозападном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта и потврђује њихову припадност говорима источније скupине тога огранка према познатим дискриминантама које је одређују. Затим, сагледава сложен однос српских јекавских говора према сусједним икавским шћакавским говорима, будући да је у науци већ одавно констатовано да се сјеверозападни јекавски говори по много чему слажу са говорима штокавских икаваца. Посебна пажња у овом раду стога је усмерена управо на везе са сусједним икавцима, тачније на судбину група *-jt-* и *-jd-*, те на рас прострањеност фонетских и контактних икавизама.

Спектrogramски су приказана два вокала биљежена у бројним западнијим јекавским говорима на основу слушног утиска испитивача – вокал *u (< o)* у сусједству назалних сонаната, те вокал *e* са отворенијом артикулацијом у правцу вокала *a* ради одређивања њихова прва три форманта јер се вокали и класификују према распореду и фреквенцијама форманата на спектралној слици. Будући да су обје појаве готово пред нестанком у говорима Шипова, ови вокали нису забиљежени у већем броју примјера погодних за спектrogramску анализу, што је недостатак

овакве експерименталне провјере, али је то у теренским истраживањима и очекивано.

Основни циљеви како свих обухватнијих дијалектолошких радова, тако и ове дисертације јесу сакупљањеово поуздане дијалектолошке грађе из различитих нивоа језичке организације како би се говор описао и како би се утврдиле изоглосе за класификацију поддијалеката и говорних типова на некој територији.

О сусједним српским говорима писано је доста у посљедњим деценијама XX вијека. Подаци добијени током истраживања у оквиру пројекта *Босанскохерцеговачки дијалекатски комплекс – синхронијска дескрипција* (Вујичић–Пеџо 1990), када је путем квестионара сакупљена грађа у Стројицама, сврставају ове говоре у херцеговачко-крајишкој дијалекат. У исте сврхе могу послужити и подаци објављени у раду *Говори сјеверозападне Босне* (Вујичић–Брозовић–Пеџо 1979), који је такође произашао из поменутог пројекта. Упитник је том приликом попуњен у Перућици, која данас припада новоформирани општини Језеро и у недалекој Подрашници, која припада Мркоњић Граду. Исцрпне податке о српским говорима из нешто даљег окружења нуде монографије *O говору Змијања* (1973) проф. Драгољуба Петровића и *Западнобосански ијекавски говори* (1976) проф. Милорада Дешића. У раду *O вокализму говора Бараћа у околини Мркоњић-Града* (2000) проф. Драгичевић даје „идентификациони приказ важнијих особина вокалског система говора Бараћа“, мјеста које је географски ближе Шипову него Мркоњић Граду, чије је становништво одвијек одржавало чврсте економске везе са Шиповом. Рад показује присуство дијалекатских особина које је потребно потпуније истражити како би се могла „одредити жаришта“ и сагледати „правци простирања неких појава“ – у првом реду то је нешто чешћа појава промјене *o > u* уз назале, те икавизми који указују на везе становништва са икавцима, на шта је и у овом раду посебно указано.

О сусједним новоштокавским говорима муслиманског и католичког становништва давно је писао проф. Миливој Павловић у раду из 1927. године *O становништву и говору Јајца и околине*. Међу интересантније појединости које је Павловић забиљежио спадају недосљедни икавизми, досљеднији шћакавизми, те нејотована група *-јđ-* у презенту глагола *доћи, заћи*. Гојко Ружичић у раду *Главније особине неких икавских говора западне Босне* (Ружичић 1934) између осталог налази да се у говору муслиманског и хрватског становништва на већем простору западне Босне чува неизмијењена скупина *-јđ-*. Монографија *Икавскошћакавски говори западне Босне* проф. Асима Пеџе (1975) доноси податке о говорима углавном муслиманског становништва, у

којима је забиљежена нејотована секвенца *-јđ-* код глаголских композита са *ићи*. За потребе рада *Говори сјеверозападне Босне* (Вујичић–Брозовић–Пеџо 1979) сакупљени су подаци из трију насеља општине Јајце – Пшеник, Дивичани и Добретићи, у којима живи муслиманско и хрватско становништво, чији говор карактеришу недосљедни икавизми и шћакавизми, док подаци о групи *-јđ-* изостају за ове пунктове. У монографији *Ливањско-дувањски говорни тип* (1999) проф. Никола Рамић описује говор већинског хрватског становништва на територији Ливањског и Дувањског поља и сврстава га у новоштокавске икавске шћакавске говоре.

Интензивније интересовање наше дијалектологије за говоре околине Шипова присутно је тек посљедњих година. У крајним радовима *О рефлексима гласа јам (Ђ) у данашњем говору јањских Срба из југозападне Босне* из 2013. и *О важнијим особинама сугласничког система говора јањских Срба из југозападне Босне* из 2014. године проф. Милан Драгичевић писао је о говорима становништва Јања, једне од географских целина на територији Шипова. Том приликом испитао је и говор мјештана насеља из најближег окружења и резултате саопштио у раду *О говору Срба села Муђићи из западне Босне*. Сва три рада доносе грађу која указује на припадност ових говора источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта „уз понешто локалних посебности“, од којих је за овај рад најинтересантнија неизмијењена секвенца *-јđ-*. И у радовима проф Драгичевића о говору требавских Срба (2004) и Срба из Бање Врућице крај Теслића (2007), дакле у српским говорима херцеговачко-крајишког дијалекта на граници са говорима хрватског и муслимanskог становништва, забиљежена је нејотована група *-јđ-*. Новија сазнања о говорима из непосредне околине доноси и књига *О јатовским изоглосама* (2010) Николе Рамића, у чије се говорне зоне на територији Гламоча и Купреса уклапају и говори Шипова. О нешто удаљенијим посавским говорима, који такође припадају источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта, најновија сазнања доноси Драгомир Козомара у монографији *Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Брбаса и Украине* (2016).

На сличности и разлике између говора околине Шипова и говора који су описаны у наведеним радовима и монографијама указано је у одговарајућим одјељцима овога рада.

Поред поуздане дијалектолошке грађе из фонетике, прозодије, морфологије и дијелом из синтаксе, која потврђује припадност ових говора источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта према утврђеним дискриминантама, посебан допринос ове дисертације представљају двије изоглосе као границе

распростирања појава у говору на одређеној територији, које произлазе из забиљеженог стања на терену и значајне су за класификацију подијалеката на овој територији.

- 1) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и представити проблем, предмет, циљеве и хипотезе;
- 2) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан (водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету);
- 3) Навести допринос тезе у рјешавању изучаваног предмета истраживања;
- 4) Навести очекivanе научне и прагматичне доприносе дисертације.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Дијалектолошка грађа за овај рад сакупљена је у насељима која административно припадају општини Шипово: *Бабићи, Брдо, Водица, Волари, Драгнић Подови, Гоњићи, Козила, Липовача, Љубово, Немања, Олићи, Подосое, Попуже, Прибољци, Соколац, Стрдице, Ступна, Чуклић*, те у насељу *Герзово*, које припада општини Mrкоњић Град, али је становништво због удаљености самог сједишта те општине од око тридесет километара, те због близине сједишта општине Шипово, одвијек гравитирало Шипову. И прије посљедњег рата (1991–1995) у овој општини далеко најбројније било је српско становништво, а резултати посљедњег пописа становништва из 2013. године показују да је овде тада живјело 9969 становника, такође углавном православних Срба.

Разговори са информаторима снимани су дигиталним снимачем ZOOM H1 и грађа приказана у овом раду експертирана је из тих разговора, док су само за неке појединости које није било могуће добити у разговору постављана унапријед припремљена питања. Теренска истраживања обављана су повремено од краја 2014. године са накнадним провјерама и до средине 2017. године, а испитаници који су учествовали у овом истраживању могу се, с обзиром на животну доб и степен образовања, сматрати репрезентативним.

Примијењене методе снимања спонтаних разговора са информаторима и попуњавања припремљених упитника уобичајене су у дијалектолоским истраживањима овог типа.

Од дефинисаног плана истраживања приликом пријаве докторске дисертације није се одступило и постигнути су очекивани резултати. Статистичка обрада измјерених вриједности форманата вокала $u < o$ и

прелазног вокала e^a адекватна је с обзиром на низак коефицијент варијације.

- 1) Објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- 2) Дати кратак увид у примијењени метод истраживања при чему је важно оцијенити сљедеће:
 1. Да ли су примијењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
 2. Да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
 3. Да ли испитивани параметри дају довољно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;
 4. Да ли је статистичка обрада података адекватна.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Сакупљени материјал указује на то да становништво околине Шипова говори штокавским јекавским говором који припада сјеверозападном поддијалекту херцеговачко-крајишког дијалекта према већ утврђеним дискриминантама које ову групу одвајају од говора југоисточног поддијалекта:

- честе дјелимичне или потпуне редукције неакцентованог вокала *и*, усљед којих се сонанти *н*, *л*, и *њ* јављају у вокалској функцији;
- честе супституције и промјене боје неакцентованих вокала;
- превласт једносложних рефлекса, односно оних који нагињу ка једносложним, некадашњег гласа *jat* који је по поријеклу дуг;
- нижи домашаји јеквског јотовања секвенце *đъ* него што је то случај у говорима југоисточне зоне херцеговачко-крајишког дијалекта, затим маргиналан број случајева јотовања у групи *съ*, те одсуство јотовања лабијала;
- досљедност акценатских ликова *жёлтъмо*, *ымамо*, *чытамо*;
- промјена хипокористичких имена по 3. деклинацији и грађење посесива наставком *-ин*;
- досљедна употреба форми *мени*, *теби* у дат. и лок.;
- одсуство готово свих форми имперфекта и гл. прилога прошлог;
- употреба генитива уз глагол *питати*.

На испитиваној територији забиљежене су особине које указују на то да ови говори припадају источнијој скупини сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта:

- сажимање вокалских секвенци *-ao* у *-ō* код гл. придјева радног и код неких именица;
- сажимање медијалне секвенце *-ae-* у *-ē-* у бројевима *дванаест*, *тринаест* и сл.;
- стабилна артикулација сонанта *j* у иницијалној позицији у формама

броја *један* и глагола *јесам*;

– фреквентнији прозодијски ликови презента глагола *јести* са краткосилазним од оних са краткоузлазним акцентом.

Забиљежено стање на терену подијелило је ову територију двјема изогласама:

1. Промјена *o > у* уз назалне сонанте (*мӯј, мӯгла, кӯмија, мӯтика*) забиљежена је у насељима Драгнић Подови, Герзово и Соколац (на сјеверозападу и западу испитиване територије према Мркоњић Граду и Гламочу), а маргиналан значај има на већем дијелу територије у трима цјелинама – *Јању, Пљеви и Жупи*. Евидентна је граница распостирања ове појаве у истраженом микроареалу која прецизира већ дефинисану дискриминанту између источније и западније скупине сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта на територији Шипова.
2. Употреба форми глагола *доћи, проћи, заћи* и сл. са нејотованом секвенцом *-јđ-* забиљежена је на десној обали ријеке Пливе на граници са територијама Јајца, Доњег Вакуфа и Купреса, дакле у контакту са икавцима, док је на лијевој обали Пливе на граници са територијама Мркоњић Града и Гламоча забиљежена једино јотована секвенца.

Дијалектолошка грађа презентована у овом раду систематично је класификована и представља фонетски, прозодијски и морфолошки систем говора на испитиваном подручју, те даје увид у основне особине синтаксе падежа и глагола, а укључује и рјечник од око двије стотине шездесет ријечи које из перспективе стандардног језика имају статус архаизама, историзама и дијалектизама. Према сакупљеном материјалу ови говори сврставају се у одговарајући дијалекат и поддијалекат штокавског дијасистема, што је јасно и приказано. Говорни типови на граници између јекавских и икавских територија свакако заслужују пажњу и у будућим истраживањима.

- 1) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- 2) Оцијенити да ли су добијени резултати јасно приказани, правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- 3) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Научну вриједност овој дисертацији даје систематично презентована изворна дијалекатска грађа сакупљена на испитиваном подручју, која,

како је већ наведено, омогућава преглед различитих нивоа језичке организације, што сврстава ове говоре у одговарајући дијалекат и поддијалекат штокавског дијасистема. Из забљеженог стања произлазе двије изоглосе које сијеку ову територију и доприносе класификацији говорних типова на овом терену.

Комисија је констатовала да дисертација испуњава критеријуме за самосталан и оригиналан научни рад, који је добро теоријски и методолошки утемељен, са јасним резултатима и закључцима. Имајући у виду наведене чињенице, Комисија је једногласно позитивно оцијенила докторску дисертацију под насловом *Српски говори околине Шипова* и предлаже Научно-наставном вијећу да кандидаткињи Слађани Џукут одобријавну одбрану дисертације.

- 1) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- 2) На основу укупне оцјене дисертације комисија предлаже:
 - да се докторска дисертација прихвати, а кандидату одобри одбрана,
 - да се докторска дисертација враћа кандидату на дораду (да се допуни или измијени) или
 - да се докторска дисертација одбија.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Датум: 11.1.2018.

1. Др Драгомир Козомара, доцент,
предсједник

Д. Козомара

2. Др Дијана Црњак, редовни
професор, члан

Дијана Црњак

3. Др Никола Рамић, ванредни
професор, члан

Н. Рамић